

РОЗДІЛ 2 – ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 37.036:792.8-053.4

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ТАНЕЦЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ

Гончаренко Ю.В., доцент, к. пед. н., Ляшиченко А.А., студентка

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

Зміст статті полягає в дослідженні проблеми формування національної свідомості майбутніх акторів засобами українського народного танцю. Автори визначають зміст, форми та методи української хореографії, спрямовані на усвідомлення майбутніми акторами духовних надбань минулих поколінь, розвиток їхньої художньо-естетичної освіченості, поваги до народних звичаїв, традицій та формування в них національної свідомості.

Ключові слова: національна свідомість, майбутні актори, український народний танець.

УКРАИНСКИЙ НАРОДНЫЙ ТАНЕЦЬ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ БУДУЩИХ АКТЕРОВ

Гончаренко Ю.В., Ляшиченко А.А.

Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина

В статье раскрыта проблема формирования национального сознания будущих актеров средствами украинского народного танца. Авторы определяют содержание, формы и методы украинской хореографии, направленные на осознание будущими актерами духовного достояния прошлых поколений, развитие их художественно-эстетической образованности, уважения к народным обычаям, традициям и формированию у них национального сознания.

Ключевые слова: национальное сознание, будущие актеры, украинский народный танец.

UKRAINIAN FOLK DANCE AS WAY OF FORMATION OF NATION CONSCIOUSNESS OF THE FUTURE ACTORS

Goncharenko J.V. Lyachichenko A.A.

Zaporizhzhya National University, Zhukovskij str. 66, Zaporizhzhya, Ukraine

The content of article is research of the problem of formation of consciosness of the future actors by resources the of ukrainian folk dance. The authors define ukrainian choreography forms and methods directed on awareness of the spiritual property of the previous generations by the future actors, development of their artistic aesthetic erudition, of respect of folk manners, traditions and formation of the national consciosness. Basing on the art works analysis of the ukrainian distinguished choreographers, such as A.Gumenyuk, P.Virskyi, K.Vasylenko, were indentified historical ethnographical differences and features of the dances of different ukrainian regions. Notes that acquirement of the technical skill and lexical feature of that motions will provide an expression of scenic image that is being created by the future actors that will influence on the forming of their national culture.

Key words: national consciosness, future actors, ukrainian folk dance

Духовна сила нації, національна гідність, ідейно-творчий потенціал народу, переважно, залежить від того, наскільки глибоко усвідомлені всі духовні надбання минулих поколінь. Саме тому сучасна освітня система спрямовує свої зусилля на відродження ідеї національного виховання, метою якого є розвиток духовності, художньо-естетичної освіченості, культурності студентської молоді. Крім того, у процесі освоєння та пізнання духовних цінностей минулих поколінь у студентів виховується повага до народних звичаїв, традицій та національних цінностей українського народу, що забезпечує умови для формування їхньої національної свідомості.

У наукових роботах учених проблему формування національної свідомості особистості людини розглянуто в різних аспектах: з філософської точки зору (І. Кутняк, С. Бойко, О. Савицька), з погляду державності (І. Гавчук, Н. Макиавеллі, Т. Гоббс), етичного виміру (М. Драгоманов, І. Огієнко та ін.). Неодноразово вчені висловлювали думку щодо здійснення розвитку національної свідомості дітей та молоді засобами різних видів мистецтва: на можливості музичного мистецтва вказували І. Сторова, Т. Борисова, К. Коленко; хореографічного мистецтва – О. Мерлянова, А. Гуменюк, М. Рожко та інші. Однак проблема формування національної свідомості майбутніх акторів саме засобами українського народного танцю в науковій літературі є недостатньо розглянутою. Отже, мета статті полягає у визначенні змісту, форм та методів українського танцю, спрямованих на формування національної свідомості майбутніх акторів.

Проблема розвитку національної свідомості цікавила людей із давніх-давен і є актуальною до нині. Аналіз наукових робіт вітчизняних та зарубіжних вчених (Г. Глазермана, Н. Джандільдіна, С. Іванової, І. Кресіної та ін.), присвячених розгляду означеної проблеми, дозволяє визначити, що під терміном «національна свідомість» вони розуміють усвідомлення індивідом національної належності, специфічних рис власної нації, ставлення до національних цінностей. У наукових роботах В. Андрущенко, П. Ситника, Л. Шкляра та інших вказується, що типовими рисами українського національного характеру вважають демократичність, волелюбність, емоційність, що виявляються в музичності, наближеності до природи, культурі жінки й родини, толерантності до інших народів, релігійності, працелюбстві та гостинності. Саме такими якостями характеру наділені герої творів видатних українських письменників: І. Котляревського, Л. Українки, І. Франка, М. Старицького, І. Карпенка-Карого та інших. Також прояви означених рис національного характеру ми можемо спостерігати й у жестах, позах, рухах українського народного танцю, джерела якого походять з душі народу, її краси та величі.

У всі часи танець був пов'язаний із життям та побутом людей. Специфіка життєдіяльності давніх східнослов'янських племен (древлян, дреговичів, кривичів, в'ятичів, сіверян, полинян та інших) слугували основою самобутнього, оригінального хореографічного мистецтва українського народу.

Аналіз мистецтвознавчих робіт А. Гуменюка, П. Вірського, К. Василенка та інших дає змогу зазначити, що за історико-етнографічними характеристиками Україна поділяється на такі основні регіони:

1. Західна Україна – охоплює Галичину, Волинь, Закарпаття та Буковину.
2. Центральна Україна – Поділля, Київщина, Чернігівщина, Полтавщина.
3. Південно-Східна Україна – Слобідська Україна, Північне Причорномор'я, Південна Україна, Приазов'я, Придніпров'я.

Кожен регіон має свої особливості виконання рухів та жестів українського народного танцю. Основні елементи й рухи західної України відрізняються різкою зміною положень ніг, рук, корпусу та голови: **«Бойківська коломийка»**, **«Аркан»**, **«Гайдук»**. Танцювальні рухи, характерні для **«Гопака»**, **«Козачка»**, **«Метелиці»**, становлять основу танців Центральної України та визначають головні національні риси української народної хореографії. **Південно-Східна Україна** – степова частина, у минулому відома як **«Дике поле»**, у давнину була місцем проживання кочових племен. Це зумовило формування основних етнічних рис цього регіону, на якому істотно позначились різнонаціональні взаємовпливи (зокрема росіян, болгар, сербів, греків, молдаван та ін.), тому український танець цього регіону увібрав досить різноманітні рухи народної хореографії.

Уважаємо, що майбутні актори повинні знати відмінності та особливості танців різних регіонів України, щоб уміти правильно застосовувати їх у своїй професійній діяльності для створення й розробки образів у тій чи іншій п'єсі вітчизняних авторів. Також опанування технічною майстерністю та лексичною характеристикою цих рухів забезпечить виразність

створюваного ними сценічного характеру та впливатиме на формування їхньої національної культури.

Завдяки самобутньому таланту українських хореографів, а саме: В. Верховинця, В. Авраменка, П. Вірського, К. Василенка та інших – народний танець розвивався як народно-сценічне мистецтво, увібравши в себе академізм народної хореографії. «Збирати танцювальний матеріал – це наш спільний обов'язок, бо тільки спільними зусиллями зможемо показати, яка красива, різноманітна й багата змістом ця галузь народної етнографії», – писав В. Верховинець [2, с. 4]. Саме він уперше дав назву майже всім рухам українського народного танцю, розробив і записав їх, розклавши на певні елементи та розташувачи в порядку ускладнення. Вітчизняний учений, фольклорист, хореограф, композитор, етнограф та педагог здійснив перші спроби епізодичного показу української народної хореографії в театральних виставах:

- веснянки й хороводи у виставі «Маруся Богуславка» та «Бондарівна»;
- весільні обряди у виставах «Дві сім'ї», «Прислужники», «Зальоти соцького Мусія»;
- купальські ігрища у виставі «Ніч під Івана Купала».

Завдяки зусиллям В. Верховинця, багатобарвний, емоційно-насичений і лірико-поетичний український танець поступово став окрасою театральних вистав. У справжній своїй красі український танець уперше з'явився на сцені в п'єсі І. Котляревського «Наталка Полтавка». Творці національного класичного театру М. Кропивницький, М. Старицький, М. Садовський продовжили використовувати й упроваджувати національний народний танець у драматичних виставах. Тож сьогодні майбутні актори мають можливість не тільки ознайомитися з цією інформацією, а й поринути в атмосферу на сценічному майданчику, що сприятиме вихованню їхньої національної свідомості.

Мистецтвознавча та педагогічна діяльність В. Верховинця вплинули на вітчизняне хореографічне мистецтво. Представлені ним веснянки, хороводи, весільні обрядові танці та ігрища були структуровані та подані в його методичних рекомендаціях. Цю роботу високо оцінили такі видатні балетмейстери України, як: П. Вірський, Л. Чернишова, В. Вронський, Г. Березова, Н. Скорульська, О. Соболев та інші, створюючи на її основі яскраві хореографічні композиції. Педагогічно-хореографічні погляди В. Верховинця спрямовані на те, що хореографія, зокрема українські танці, є ефективним засобом національно-естетичного виховання дітей [3]. Тож впевнено можемо зазначити, що введення цих жанрів та видів українського танцю в навчально-виховний процес підготовки акторських кадрів сприятиме не тільки процесу їхнього пізнання народних звичаїв та традицій свого народу, а й забезпечить усвідомлене сприймання ними форм, змісту, специфіки, сутності українського національного танцю.

Під впливом наукових та методичних робіт В. Верховинця на обрії народної хореографії з'являється хореограф, актор, дослідник і знавець українського народного танцю – В. Авраменко. Він продовжував розвивати український танець, упроваджуючи його в драматичні вистави на сценах видатних українських театрів. У творчій діяльності В. Авраменка поєднувалися балет, музика, театр, хоровий спів, а згодом і кіномистецтво. Він говорив про себе: «Я не всезнайко, а тільки чобітьми говорю за наказом пророка Шевченка: «Дам лиха закаблукам, закаблукам лиха дам, достанеться й передам». І цим Бог поміг мені прославити Україну» [5, с. 1]. Це дає змогу стверджувати, що свою життєву місію він убачав у тому, щоб залучати молодь до українського мистецтва.

У своїй хореографічній діяльності видатний балетмейстер В. Авраменко відмовився від постановок дивертисментних танців. Він розробив власний балетмейстерський стиль, у якому хореографічна лексика: танцювальні елементи, рухи, пози, положення рук, манера та поведінка виконавців, а також костюм відповідали принципам української танцювальної школи. Хореографічним виставам В. Авраменка була притаманна драматична забарвленість,

яка поєднувалася з поетичною вишуканістю. Такий підхід до постановочної діяльності приніс успіх його танцювальним творам, які сьогодні вважають взірцем для наслідування. Класичними стали такі композиції, як «Гонта», «Гопак», «Чумак» та «Аркан коломиїський».

Крім того, В. Авраменко здійснював постановку вистав, які наближав до жанру балету-поєми, балету-симфонії, що відтворювали складну історичну долю народу (балетні постановки «Великдень на Україні», «За Україну», «Січ отамана Сірка»). На наш погляд, окремі танцювальні епізоди й хореографічні етюди означених балетних вистав можуть використовуватися не тільки в сучасних драматичних постановках п'єс українських драматургів, а й у навчально-виховному процесі майбутніх акторів, що, у свою чергу залучатиме їх до творчої спадщини української нації та сприятиме формуванню їхньої національної свідомості.

Так, опанування широких, стрімких, трампліних рухів гопака дадуть змогу майбутнім акторам підвищити не тільки технічну майстерність, а й пізнати особливості традицій і побуту жителів Центральної України. Обмежені простором, різкі, пружинні рухи Західної України дають змогу зануритися в життєвий побут цього регіону та пізнати його життєву красу. Український танець південно-східної частини України, як зазначалося вище, увібрав у себе багато рухів, притаманних іншим національностям, що вплинуло на різноманітність народної хореографії цього регіону, а саме:

- широта та використання кола від татарських національних танців;
- дрібні рухи від болгарських;
- динаміка, завзятість та енергійне вистукування – від російських.

Опанування рухами цього регіону сприятиме формуванню у майбутніх акторів як національної культури, так і виховуватиме толерантність та повагу до національної самобутності українського народу.

Отже, введення в навчально-виховний процес підготовки акторських кадрів видів та жанрів української хореографії, розроблених видатними вітчизняними хореографами, а також упровадження форм та методів хореографії різних етнографічних регіонів України сприятиме усвідомленню майбутніми акторами духовних надбань минулих поколінь, розвитку їхньої художньо-естетичної освіченості, поваги до народних звичаїв, традицій та найголовніше – формуванню в них національної свідомості. На наступному етапі нашої роботи вважаємо необхідним проаналізувати конкретні танцювальні композиції видатних митців, що є національною спадщиною українського хореографічного мистецтва для посилення впливу на формування національної свідомості майбутніх акторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко К. Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю : навч. посібник для ін-тів культури / Кім Юхимович. Василенко – 3-тє вид., доп. і перероб. – К. : Мистецтво, 1996. – 494 с.
2. Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю / В. М. Верховинець. – 5-те вид., доп. – К. : Музична Україна, 1990. – 150 с.
3. Гончаренко Ю. В. До питання формування педагогічних ідей щодо естетико-виховних можливостей хореографічної діяльності / Ю. В. Гончаренко // Вісник Запорізького національного університету : Серія : Педагогічні науки / голов. ред. Л. І. Міщик. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2006. – № 2. – С. 42 – 50.
4. Гуменюк А. І. Народне хореографічне мистецтво України / А. І. Гуменюк. – К. : Вид-во АПН УРСР, 1963. – 235 с.
5. Мельник О. Василь Авраменко – танцівник, якого знав цілий світ [ел. ресурс] / О. Мельник. – Режим доступу : <http://storinka-m.kiev.ua/article.php>.

REFERENCES

1. Vasilenko K. Ju. Leksika ukrains'kogo narodno-scenichnogo tancju : navch. posibnik dlja in-tiv kul'turi / Vasilenko Kim Juhimovich. – 3-t vid., dop. i pererob. – K. : Mistectvo, 1996. – 494 p.
2. Verhovinec' V. M. Teorija ukrains'kogo narodnogo tancju / V. M. Verhovinec'. – 5-te vid., dop. – K. : Muzichna Ukraïna, 1990. – 150 p.
3. Goncharenko Ju. V. Do pitannja formuvannja pedagogichnih idej shhodo estetiko-vihovnih mozhlivostej horeografichnoi dijal'nosti / Ju. V. Goncharenko // Visnik Zaporiz'kogo nacional'nogo universitetu : zb. nauk. statej. Serija : Pedagogichni nauki / golov. red. L. I. Mishhik. – Zaporizhzhja : Zaporiz'kij nacional'nij universitet, 2006. – № 2. – P. 42 – 50.
4. Gumenjuk A. I. Narodne horeografichne mistectvo Ukraini / A. I. Gumenjuk. – K. : Vid-vo APN URSR, 1963. – 235 p.
5. Mel'nik O. Vasil' Avramenko – tancivnik jakogo znava cilij svit / O. Mel'nik. – Rezhim dostupu: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php>.

УДК 37.033:372.882

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ОСНОВНОЇ І СТАРШОЇ ШКОЛИ ЯК БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ В НИХ ДБАЙЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Котлярчук Г.Й.

Інститут проблем виховання НАПН України, вул. М. Берлінського, 9, м. Київ, Україна

angelika80k@mail.ru

У статті розкрито особливості розвитку в учнів основної і старшої школи творчих здібностей з метою формування в них емоційно-ціннісного сприйняття довкілля як базового компонента методики виховання дбайливого ставлення до природи у процесі вивчення української літератури. З'ясовано, що ефективному досягненню поставленої мети сприяють такі форми і методи організації навчання, як робота творчих майстерень, випуски художніх газет, різні види творчих робіт на основі неповного тексту, ілюстрації до прочитаних творів, творчі перекази, метод асоціацій. Охарактеризовано етапи розвитку в учнів основної і старшої школи творчих здібностей у процесі вивчення української літератури.

Ключові слова: особистість, творчі здібності, природа, емоційно-ціннісне сприймання довкілля, українська література.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧЕНИКОВ ОСНОВНОЙ И СТАРШЕЙ ШКОЛЫ КАК БАЗОВЫЙ КОМПОНЕНТ МЕТОДИКИ ВОСПИТАНИЯ В НИХ ЗАБОТЛИВОГО ОТНОШЕНИЯ К ПРИРОДЕ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Котлярчук Г.И.

Институт проблем воспитания НАПН Украины, ул. Н. Берлинского, 9, г. Киев, Украина

angelika80k@mail.ru

В статье раскрыты особенности развития творческих способностей учеников основной и старшей школы с целью формирования у них эмоционально-ценностного восприятия окружающей среды как основы воспитания заботливого отношения к природе в процессе изучения украинской литературы. Выяснено, что эффективному достижению поставленной цели способствуют такие формы и методы организации обучения,